

HELBRED DIG SELV I HISTORISK KONTEKST

SYGDOMSFORTOLKNING OG HISTORIEBRUG I TIDLIG MODERNE OG NUTIDIG SELVHJÆPSSLITTERATUR

■ TOVE ELISABETH KRUSE

Alvorlig sygdom udfordrer hverdagsbevidsthedens fortolkningsrammer. Sygdom sætter spørgsmålstegn ved vores liv og dets fundament og rejser spørgsmål, der kræver andre svar end hverdagens normale hændelser. Vi spørger ikke bare, hvad der sker, når vi rammes af alvorlig sygdom. Vi spørger også om, hvorfor det sker, og hvad sygdommen betyder for vores nutid og fremtid. Sygdom kræver en fortolkningsramme, der skaber mening og orden i den anomali, som sygdom fremkalder.

I denne artikel undersøges den meningsskabende og handlingsorienterede historiebog, selvhjælpsslitteratur tilbyder som ramme for fortolkning af sygdom i forskellige historiske og kulturelle kontekster. Der fokuseres på, hvilken fortid forfatterne af den valgte selvhjælpsslitteratur bruger til at skabe mening og orden i den særlige livsverdenssammenhæng, som alvorlig sygdom er, og hvordan de gør det. Selvhjælpsslitteraturen ser dagens lys i 1500-tallet i det meste af Europa og også i Danmark. Her oversættes og 'samples' med udgangspunkt i ofte tyske forlæg en række lægebøger henvendt til menigmand, som får stor udbredelse. Flere af gørdet-selv-bøgerne kommer i adskillige oplag over flere århundreder. Denne litteratur vil være mit ene udgangspunkt.¹ De tidlige lægebøgers forfattere – tidens verdslige og gejstlige elite – sammenfatter deres bøger i en situation med ganske få autoriserede læger,² og langt til såvel læge som apotek for de mange, der boede udenfor de store byer, og som i øvrigt heller ikke ville kunne betale for hverken læ-

¹ Det drejer sig om Pedersen 1533; Pedersen 1534; Smith 1577; Bartscher 1596/2002; Aalborg 1633 samt Beynon, 1677.

² Midt i 1500-tallet synes der ud over de medicinske professorer ved Københavns Universitet, kongens livlæge og hoffets øvrige læger kun at have været en autoriseret læge i Odense, Viborg og Bergen, jvf. Ingerslev 1873, 106 ff.

gers eller apotekeres ydelser, og hvor voldsomme og langvarige epidemier samtidig med jævne mellemrum hærgede de danske riger. Lægebøgerne sigter mod, at de, der bor sådan, at "ingen god oc forfaren Medicus er at bekomme",³ kan hjælpe sig selv og andre "i nogen måde", hvis der ikke er andre muligheder. Kun lægerne besidder den fulde viden, indsigt og erfaring, og kun hos lægerne får man den optimale hjælp. Bøgerne opfattes af deres forfattere som en nødløsning, som der kun vil være behov for, så længe menigmand ikke har adgang til kvalificeret lægehjælp.

Denne forventning har vist sig ikke at holde stik. I dag har alle i Danmark og næsten alle i den vestlige verden adgang til autoriseret lægelig behandling, og alligevel er markedet for selvhjælpsbøger rettet mod sundhed og helbred større end nogensinde. En af de længst og bedst sælgende forfattere på markedet er selvhjælpsbevægelsens grundlægger Louise Hay. Hendes første bog *Sund i Sind – Sund i Krop* fra 1976 er udkommet i 33 lande, oversat til 25 sprog og indtil nu kommet i 10 oplag på dansk. Hays bedst sælgende bog er *Helbred dit liv* fra 1984. Bogen er solgt i 35 millioner eksemplarer på verdensplan og udkommet i 45 oplag på dansk, hvor et nyt oplag netop er sendt på gaden. Det betyder, at bogen formentligt er solgt i op mod 100.000 eksemplarer i Danmark.⁴ *Sund i Sind – Sund i krop* og *Helbred dit liv* vil være denne artikels andet udgangspunkt.

Bernard Eric Jensens typologi for brug af historie tager afsæt i begrebet historiebevidsthed. Historiebevidstheden indgår i hans optik som element i historie som levet proces, og brugen af historie vil i denne sammenhæng ofte være styret af en kontant og pragmatisk interesse.⁵ Fortiden opfattes som et forråds-kammer, der kan tjene nutidige interesser, og omdrejningspunktet i udfoldelsen af historiebevidstheden er samspillet mellem fortidsfortolkning, samtidsforståelse og fremtidsforventning.

Kernen i såvel 15 – 1600-tallets lægebøger som i Louise Hays bestsellere er konkrete angivelser af, hvad læseren kan gøre for at få det bedre eller blive helbredt. Teksten er imidlertid i begge tilfælde indskrevet i en historisk ramme, som vil være denne artikels primære genstandsfelt. Analysen vil vise, at den historiske kontekst rummer og udfolder bøgernes sygdomsfortolkning og historiebrug. Fortidsfortolkningen angår, hvad der er årsag til sygdom, og fremtidsforventningen hvad der skal til for at få det bedre eller blive helbredt. Det er en afgørende pointe i analysen, at

³ Aalborg 1633, I. bog, fortale.

⁴ Ud over bogudgivelser har Louise Hay en brevkasse i 50 aviser og tidsskrifter i USA, Canada, Australien, Spanien og Argentina. Louise Hay har grundlagt Hay House, der udgiver Hays bøger, cd'er, videoer mv. Hay House udgiver 6 gange om året The Louise Hay Newsletter, driver Hay House Radio og arrangerer konferencer og workshops. Goggle søgning på Louise Hay giver internationalt 1,740 mill. hits. Google søgning på Louise Hay på dansk giver 25.600 hits. Den brede interesse for og beskæftigelse med Louise Hay er således omfattende. Derimod er Hays bøger tilsyneladende kun anmeldt fire gange i dansk dagspresse, og der synes ikke at være publiceret artikler i danske tidsskrifter, der beskæftiger sig med fænomenet.

⁵ Jensen 2003, 67.

fortidsfortolkningen og fremtidsforventningen er intimt forbundne, og at dette har at gøre med historiebevidsthedens karakter. Det er historiebevidstheden, der skaber forbindelsen, fordi den, som Bernard Eric Jensen har præciseret det, forbinder nutidsforståelse med fortidsfortolkning og fremtidsforventning. Det er fordi historien – forstået som fortiden – bruges til at håndtere nutiden og udstikke orienteringen for fremtiden, at fortolkningen af årsager til sygdom bliver snævert forbundet med forestillingerne om, hvad man skal gøre for at få det bedre eller blive rask.⁶

Samtidig strejfer analysen også historiebrugens legitimerende karakter. Som det vil fremgå, giver bøgernes historiske kontekster på forskellig måde deres forfattere autoritet og positionerer dem i den magtkamp, der altid udfolder sig, hvad angår retten til at fortolke sygdom og udøve behandling.

LÆGEBØGER TIL MENIGMAND

Årsag til sygdom

"Synden er Hoffved Aarsag til alle Siugdømmer"⁷ hedder det i Niels Michelsen Aalborgs lægebog, og denne forestilling om al sygdoms oprindelse kommer også eksplicit til udtryk i 15 -1600-tallets øvrige lægebøger på dansk. Således indeholder lægebøgerne som et meget vigtigt element en sygdommenes skabelsesberetning i mere eller mindre udfoldet form. Hans Bartsker opridser grundhistorien i kort form,⁸ Christiern Pedersen folder ud,⁹ mens Henrik Smith¹⁰ og Niels Michelsen Aalborg¹¹ nuancerer og præciserer, hvordan skrøbelighed, sygdom og død kom ind i verden. Vore første forældre, Adam og Eva, blev skabt til livet og ikke til sygdom eller død. Gud skabte dem en perfekt verden, og Adam og Eva blev skabt i Guds billede. Gud oplyste Adams forstand således, at han besad kundskab om både guddommelige og skabte ting. Han forstod sig på stjernernes og planeternes løb og deres betydning, han kendte alle dyrs, urters og stenes dyder og kraft. Derfor vidste den første tidsalders børn også, hvad de skulle spise og drikke. De lod sig nøje med simpel mad og drikke uden overflødighed. Samtidig var vandet og jordens afgrøder i den første verden sundere og bedre end efter syndefaldet, fordi intet endnu var fordærvet af vandet fra syndfloden. Derfor var vore gamle forfædre sjældent syge og levede meget længe.

Adam og Eva og alle deres efterkommere var af Gud skabt til udødelighed og evigt liv. Guds eneste betingelse var, at de skulle tro og lyde hans lov. Men Adam og Eva overtrådte Guds befalinger og faldt i synd. De troede slangens snak i stedet for

⁶ For indblik i hvorledes patienters historiebrug kan folde sig ud se Kruse 2009, som undersøger fortidsfortolkning, nutidsforståelse og fremtidsorientering, som dette manifesterer sig i en gruppe skandinaviske patienters sygdomsfortolkning.

⁷ Aalborg 1633, I. Bog, kap.1

⁸ Bartsker 1596/2002, forord.

⁹ Pedersen 1533, forord.

¹⁰ Smith 1577, I. Bog, fortale.

¹¹ Aalborg 1633, I. og III. Bog, fortale.

Guds ord, de begyndte at leve i frådseri og overflødighed i stedet for i nøjsomhed og arbejdsomhed, deres vilje og kraft til at tjene Gud og Næsten blev fordærvet. Deres ulydighed kastede dem og alle deres efterkommere ud af Paradis og ned i Verden, ind i tiden, ind i forgængeligheden. Sygdom er arvesyndens gift i legemet, og efterhånden som menneskene slægtede den syndige Adam stadig mere på, trængte døden længere og længere ind på menneskenes liv og forkortede det. I den første verden levede menneskene stadig mere end 900 år, men jo mere menneskene slægtede den gamle Adam på og gik i hans fodspor, jo hurtigere løb døden i hælene på dem og forkortede deres liv. Den fremadskridende proces af synd og medfølgende død betød, at levealderen på Moses tid var reduceret fra den første verdens 900 år til omkring 80 år.

Lægebøgernes tidshorisont rækker således langt tilbage, helt tilbage til syndefaldet og den langsomt fremadskridende lineære proces, hvorigennem synden i stadig stigende grad korrupperer mennesket. Den fjerne kollektive, men samtidig nære og aktive fortid afklarer også indledningsvis det ondes problem: Hvorfor findes der sygdom, smerte, lidelse og død i en verden skabt af en god Gud? Svaret er helt i overensstemmelse med kristen tradition, hvor doktrinen omkring skabelsen er den centrale i forhold til at komme til forståelse af modsætningen mellem en Gud, der tilskrives gode egenskaber, på den ene side og en ond verden på den anden.¹² Menneskets frie vilje, sådan som den manifesterer sig i forbindelse med arvesynden, er den mest almindelige og mest udbredte forklaringsmodel på det ondes eksistens,¹³ sådan som det altså også på ganske usofistikeret vis gøres klart i lægebøgernes indledende forståelsesramme; Gud er god, alt var skabt til menneskenes bedste, men mennesket bragte det onde ind i verden på grund af egenvilje og ulydighed – kilden til al smerte, lidelse, sygdom og død i fortiden såvel som i nutiden.

Den kollektive arvesynd har således en gang for alle afskåret menneskene fra evigt liv og henvist dem til svaghed, sygdom og død. Men vore oprindelige forældres synd er ikke sygdommenes eneste udspring. Ud over og i forlængelse af arvesynden bidrager menneskene dagligt og livslangt til deres egen undergang. De påfører sig selv sygdom og død med overflødighed i mad og drikke, med overforbrug af udvortes goder, med løstagtighed, hævngræde og vrede, med deres evindelige begærlighed efter verden.¹⁴ Og "saadant som vort Leffnet er, saa er oc vort Endeligt", understreger Smith.¹⁵ I alderdommen ser man, hvordan ungdommen er forløbet, og derfor må de, der vil leve længe, allerede fra deres ungdom besinde sig på det rette levned, hvilket ikke mindst er forældrenes opgave. Allerede tidligt skal grundlaget lægges for, at menneskene holder sig fra synden og dermed fra den livsstil og adfærd, som fører til, at Gud må svinge sit faderlige ris over menneskene i form af

¹² Görman 1977, 199 ff.

¹³ Ibid., 32 ff og 103 ff.

¹⁴ Aalborg 1633, I. Bog, kap.1.

¹⁵ Smith 1577, I. Bog, fortale.

alle kroppens lette og svære sygdomme, ja nogle gange sågar i form af voldsomme og grasserende epidemier; "Synden er Hoffvet Aarsagen til Siugdom oc Døden, aff huilcken alle andre Siugdømmers oc Dødens Aarsager haffve deris udfloed, lige som Beckene aff sit Kildespring"¹⁶ som det klart sammenfattes hos Michelsen Aalborg.

Synd er altså i lægebøgernes optik den ultimative årsag til svaghed, sygdom og død, men synd er ikke den udløsende årsag. Den udløsende årsag er naturlig. Den har at gøre med kroppens væsker og de ubalancer, som synden og andre indvortes og udvortes forhold skaber i væskerne. Ifølge den humoralpatologiske tradition – der blev anset for "god latin" såvel over hele Europa som på det medicinske fakultet i København i tidlig moderne tid – er alle biologiske processer og hermed al forståelse af sundhed og sygdom knyttet til kroppens væsker. Ligesom den store natur er baseret på de fire elementer jord, vand, ild og luft, der hver på deres måde kombinerer kvalitetene varm, kold, tør og fugtig, således består også det menneskelige mikrokosmos af elementer i form af væskerne blod, slim, sort galde og gul galde, der hver på deres måde kombinerer kvalitetene varm, kold, tør og fugtig. Således er blodet varmt og fugtigt, slimen kold og fugtig, den gule galde varm og tør, mens den sorte galde er kold og tør.¹⁷

Lægebøgerne indfører alle i mere eller mindre udfoldet form i, hvor og hvordan væskerne dannes i kroppen som forudsætning for at forstå, hvor og hvordan sygdom opstår, og fremlægger en systematisk teori om væskernes produktion og cirkulation og om, hvorledes en række faktorer kan skabe forstoppelser eller oversvømmelser i kroppens organer, hæmme forbrænding, destillation og cirkulation af kroppens væsker og dermed skabe den ubalance mellem kulde, tørhed, fugt og varme, som i sidste instans udløser sygdom. Det er med mennesket som med den store natur. Hvis de fire elementer balancerer i forhold til hinanden, er der vækst og frodighed som på en forårsdag, hvor alt er lige vådt, lige varmt, lige koldt og lige fugtigt. Hvis de fire elementer kommer overens med hinanden i et menneske, så føler man sig sund, rask og vel tilpas. Hvis der derimod optræder ubalance, føler et menneske sig sygt, og hvis et af elementerne helt tager overhånd og fordriver de andre, er det et dødens tegn, fordi ubalancen er blevet uoprettelig.¹⁸

Afføring, der stiger op fra tarmene, slim, der synker ned fra hjernen, blod, der flyder over fra milten, galde, der trænger ud i lemmerne, damp, der stiger op fra maven – på mangfoldige måder er det ubalance i væskerne, der udløser sygdom. Men hvad forårsager ubalancen? Her er lægebøgernes forfattere enige i det synspunkt, at alle sygdomme først og fremmest skyldes overflod og overdrivelse,¹⁹ ikke mindst i forhold til mad og drikke, men også hvad angår anden begærlighed, følel-

¹⁶ Aalborg 1633, I. Bog, fortale, 4.

¹⁷ Gotfredsen 1973, 53 ff. og 87 ff. samt Porter, 2003, 57 ff. og 73 ff. Se også udfoldet beskrivelse af elementernes skabelse og afbalancering i såvel mikrokosmos som makrokosmos i Bartsker 1596/2002, 19 ff.

¹⁸ Bartsker 1596/2002, 19 ff.

¹⁹ *Ibid.*, 43.

ser, ukyskhed, søvn, bad osv. Uafbalanceret adfærd skaber uro i væskerne. Således kommer apopleksi nogle gange af stor heftighed og fortørnelse, nogle gange af:

Mad oc Drick, oc Fraadseri, aff huilcken megen slim eller blod voxer, huilcket Hiertet be-
løber, Aarerne oc Lemmerne tilstoppis, huor aff de urolige bliffue [...] Stunden røris en,
fordi at hand haffuer veret saare meget ukyskt, huor aff Marven induortis udi Benene
forkølis oc forsuinder...²⁰

Epilepsi forårsages ofte af "Drukkenskab, overdræven Æden, navnlig Nydelsen af saadan Mad, som foraarsager megen Damp, der stiger til Hovedet..." samt af "overflødig søvn, der navnlig formerer Næseslim".²¹ Overflødighed i mad og drikke, for varme bade, for stor glæde eller for stor forfærdelse spiller en rolle for besvimelse.²² Afmagt skyldes, at "I Fryct oc Redsel, Sorg og Banghed, indflyer all Værmen oc Været til Hiertets underste Vraaer: huor udoffuer at Lemmerne udvortis betages met Kuld, Legemet blegner, Senerne skades, og alle Krafter forsveckis",²³ mens spo-leorm skyldes, "Ath man æder for megen mad som icke kan fordøffuiis Men han stunis till hobe i tarmene, och naar der kommer da stor unaturlig hede till, Saa fødis der smaa orme udaff."²⁴ Ud over umådeholden adfærd spiller en lang række andre forhold ind på væskernes ubalance og kroppens sygdomme: For megen varme eller kulde i vejr og huse, blæst eller tørke, forgiftet eller tilrøget luft, for varme nathuer, hundebid og slangebids, slag, hug og fald.

Lægebøgerne opererer således med et hierarki af forklaringsmodeller, hvad angår årsagerne til sygdom. Synd er den ultimative årsag til sygdom. Såvel den oprindelige synd, som 1. Mosebog beretter om, som den daglige, nutidige synd ligger bag al sygdom. Menneskets urgamle og kollektive mangel på lydighed i forhold til Guds bud såvel som den individuelle og nutidige overtrædelse af Guds ønsker i det daglige levned tvinger Gud til at gribe ind i verden og den enkeltes liv. Ved hjælp af sygdom straffer og retleder Gud de mange og den enkelte, der er kommet væk fra Guds ord og vilje som rettesnor, og som derfor skejer ud. De, der lever i overflod og frådseri, hvad angår mad og drikke, de, der lever for ukysk, de, der sover for meget eller bader for meget, de, hvis sindsstemninger er for voldsomme – alle de, der i adfærd og følelser lever et begærligt og umådeholdent liv, tvinger Gud til at agere i verden for at genoprette orden og balance. Bøgernes univers er klart moralsk:²⁵ Gud er konstant til stede og handler aktivt i verden og den enkeltes liv for at lede både de man-

²⁰ Smith 1577, I. Bog, 15-16.

²¹ Beynon 1677, 51.

²² Smith 1577, I. Bog, 71.

²³ Aalborg 1633, I. Bog, 72.

²⁴ Pedersen 1533, 43.

²⁵ Scribner 1993, s. 486 ff. bruger begrebet moralsk univers til at betegne den protestantiske forestilling om, at manglende adlydelse af Guds lov fører til Guds straf i form af død, sult, pest, misvækst, krig mv.

ge og den enkelte på rette vej, således at liv og adfærd bliver bragt i overensstemmelse med Guds ønsker. Synd og umoral som ultimativ årsag til sygdom kombineres med den konsistente naturvidenskabelige teori om den udløsende årsag til sygdom, som tidens førende naturforskere er enige om at anerkende som den rette.

Veje til helbredelse

Den fortidsfortolkning, der identificerer, hvilke forhold i menneskeheden og dens enkeltes livsførelse, der fører til sygdom, sætter lægebøgernes ramme for forståelsen af, hvad der skal til for at få det bedre eller blive helbredt. Eftersom synd er årsag til al sygdom, må enhver helbredelse tage sit udgangspunkt i dette forhold: "Søg først i din siugdum Herren, oc det med sand Poenitente oc Bøn",²⁶ råder Niels Mikkelsen Aalborg. Megen behandling mislykkes, fordi den egentlige årsag til sygdom ikke er behandlingens udgangspunkt, sådan som det sig hør og bør. Alle må i forbindelse med sygdom og helbredelse holde "den rette Proces oc Orden".²⁷

Første skridt er at søge at formilde den vrede og straffende Gud, der hjemsøger de mange eller den enkelte med sygdom. Syndsbekendelse og anger er imidlertid ikke tilstrækkeligt. Der skal også omvendelse til, og den skal være klar og håndfast. Henrik Smith påpeger med Luther, at den, der fortsætter med at foragte Guds ord og leve som "en Hedning eller Hund",²⁸ tydeligvis hverken har angret eller fortrudt, og derfor heller ikke hverken kan eller skal hjælpes til helbredelse "lige som hand leffve, saa maa hand oc dø, oc see sig selff fore".²⁹ Den inderliggjorte syndsbevidsthed, angeren og hjertets renhed samt viljen til at efterleve Guds bud skal manifestere sig i et gudvelbehageligt levned præget af selvdisciplin, mådehold og balance. Kirken, præstestanden og dens vejledning udgør således udgangspunktet for al helbredelse. Først efter syndsbekendelse, anger og omvendelse er tiden kommet til at søge helbredelse i den naturlige lægedom, som Gud stiller til rådighed. Trods vore første forfædres syndefald i Paradis og trods vor egen syndighed, der fører al sygdom og skrøbelighed med sig, har Gud alligevel forbarmet sig over menneskene og ønsket, at vi skal hjælpes. Derfor stiller Gud både urter og lægestand til menneskenes rådighed. Urterne er en guddommelig gave som i kraft af den guddommeligt oplyste lægestand, gør helbredelse mulig:

den Almectiste Gud oc Fader [...] ved lige holder Medicinen, oc endnu med høj Viisdom oc Forstaand om de naturlige tings Kraffter, prioriteter oc eigentligheder, opliuser mange lærde Mend oc Medicinæ Doctores, som mangt it Menniske udi sin skrøbelighed, ved naturlige middel oc Medicin komme til Hielp oc Redning.³⁰

²⁶ Aalborg 1633, I. Bog, fortale, 3.

²⁷ Ibid., 6.

²⁸ Smith 1577, IV Bog, fortale.

²⁹ Ibid.

³⁰ Aalborg 1633, III bog, fortale.

De rette læger er naturens tro tjenere. De er begavede af Gud med særlig nåde og forstand, således at de med deres lægekunst kan holde det sunde menneske ved sit helbred og helbrede den syge.³¹ De rette læger udgår fra det medicinske fakultet. Lægebøgernes forfattere understreger igen og igen, at det er vigtigt kun at lade sig behandle af de rigtige læger, hvis man ønsker at blive helbredt. De læger, der har uddannet sig på universiteterne, er indskrevet i en guddommeligt indstiftet tradition og har via teorien om væskerne og deres indbyrdes forhold indsigt i sygdommes årsager og deres helbredelse. Det gælder ikke for alle de andre aktører i tiden, der byder sig til ift. kroppen og dens helbredelse: De kloge mænd og koner, der behandler indvortes sygdomme i enhver landsby, de organiserede og privilegerede bartskeerere, der behandler sår, benbrud, bylder og lignende, som står for åreladning og kopsætning og sammen med broksnidere og stensnidere foretager de kirurgiske indgreb, som lægerne anså det for vanærende at befatte sig med³² samt de såkaldte landsfarere, der primært var omrejsende købmænd, men som ikke mindst sælger medicin, vejleder i anvendelsen af de solgte medikamenter og i en vis udstrækning også giver sig af med mindre operationer for bl.a. brok og sten, tandudtrækninger, behandling af øjensygdomme med videre.³³ Hele dette brogede udbud af konkurrenter, der også kalder sig læger, er ifølge selvhjælpsbøgernes forfattere karakteriseret ved, at deres viden og behandling baserer sig helt og aldeles på erfaring. De har ingen teori, de har ingen indsigt i, hvad der er den bagvedliggende årsag til sygdom, de forstår sig ikke på naturen og dens processer sådan som de rette læger. Derfor er deres behandling ofte forgæves, hvis den da ikke ligefrem berøver folk både helbred, penge og livet.

Lægebøgernes forfattere advarer indtrængende deres læsere om, hvilke farer de udsætter sig for, både hvad angår sjæl, legeme og penge, hvis de frekventerer andre læger end de rette og autoriserede. Men forfatterne henvender sig ikke kun til menigmand. De adresserer også øvrigheden og opfordrer indtrængende til, at der bliver grebet effektivt ind over for kvaksalvere. Doktor bør være en beskyttet titel, som alene det medicinske fakultet kan tildele. Det bør forordnes, at man kun kan bedrive lægegerning, hvis fakultetet har givet sin skriftlige tilladelse, og i forlængelse heraf skal øvrigheden ophøre med at tillade uautoriserede behandlere og i stedet sikre, at enhver, der måtte ernære sig som behandler uden lægelig autorisation, bliver fordrevet. Øvrigheden bør – af hensyn til menigmand – beskytte lægestandens interesser gennem at sikre dem monopol på udøvelse af lægekunst og holde op med at tillade andet pak at praktisere “udi Riget, som dog tit oc ofte sker met den Menige mands skade og forderffuelse”.³⁴

³¹ Ibid.

³² Mansa 1873, 172 ff.; Ingerslev, 1873, 53 ff.

³³ Mansa 1873, 176.

³⁴ Morsing 1556; fortale til Smith 1577, I. Bog.

Opsummering

Lægebøgerne indskriver sygdom og helbredelse i en stor historie, der tager sit udgangspunkt i Bibelen og dens skabelsesberetning. Syndefaldsmyten forklarer, hvordan Gud kan være god og almægtig samtidig med, at det onde – og herunder ikke mindst lidelse og sygdom – findes i verden. Menneskehedens fri vilje og den ældgamle arvesynd skaber den fælles og kollektive fortolkningsramme, der ser sygdom som udtryk for åndelig og mental svaghed. Det er en fælles menneskelig svaghed, som den enkelte manifesterer i den individuelle daglige såvel som livslange synd, der skaber den ubalance i væskerne, der konkret udløser sygdom.

Lægebøgernes fortidsfortolkning sætter dagsordenen for, hvad der skal til for at få det bedre eller blive helbredt. Synd er årsag til sygdom og helbredelse handler om at erkende, bekende og beherske synden i den udstrækning, det nu er muligt. Syndefaldet er irreversibelt, men med disciplin, selvbeherskelse og mådehold i såvel sjæl som legeme kan mennesket dagligt såvel som livslangt søge at holde sin egenkærlighed og ulydighed i skak. I denne kontinuerlige bestræbelse er præste- og lægestanden menigmands uundværlige vejledere og hjælpere. Præstestanden er indsat af Gud af hensyn til sjælens frelse, mens Gud har indstiftet lægestanden af omsorg for kroppen helbredelse. Gud har stillet den nødvendige vejledning til rådighed for det svage og syndige menneske, og den vejledning har den enkelte pligt til at benytte. Er dette for lægernes vedkommende ikke muligt, bør menigmand konsultere den ekspertviden, som eliten har samlet i selvhjælpsbøgerne, således at menigmand kan undgå at benytte de behandlere, som ikke baserer sig på andet end erfaring.

Lægebøgernes forfattere indskriver således sygdom og helbredelse i en stor, kollektiv og religiøst funderet kontekst, der skaber mening og orden gennem at fortolke sygdom som udtryk for synd, og som samtidig giver dem selv og den viden, deres bøger formidler, guddommelig autoritet og legitimitet.

SUND I SIND – SUND I KROP OG HELBRED DIT LIV

Louise Hays bøger formidler, i følge forfatteren selv, visdom og viden til glæde og nytte for de, "som er på helbredsvejen".³⁵ Bøgerne er en gave til læseren, hvori Hay deler alt det med læseren, som hun ved, og som hun underviser i. Det, Hay formidler, udspringer af hendes egen personlige erfaring samt af de erfaringer, som hun har indhøstet via sit omfattende og mangeårige arbejde som helbreder.

Hay formidler altså ikke teori, skriver ikke om ting, hun har et distanceret eller akademisk forhold til. Hun deler sine erfaringer med læseren – også de mest personlige og intime. I begge sine mest sælgende bøger fortæller Hay sin egen historie: Hays liv manifesterede indtil hun mødte Church of Religious Science den opfattelse, at hun ikke var noget værd. Efter studier af Transcendental Meditation begynder

³⁵ Hay 1998, 5.

Hay at virke som helbreder på fuld tid. Hun skriver *Sund i Sind-Sund i Krop* om sine opdagelser af det, hun definerer som metafysiske årsager til sygdom, og tiltrækker mange klienter. Men så får hun konstateret kræft i livmoderen. Hay forstår, at årsagen til sygdommen er at finde i barndommens vold og voldtægt og de mentale mønstre, dette har fremkaldt i hende. Samtidig er hun klar over, at kræften giver hende en chance for at praktisere på sig selv og bevise det, hun lærer andre. Hun ved, at operation ikke vil hjælpe. Hvis ikke de nødvendige mentale ændringer sker, vil hun bare skabe den samme sygdom igen. Kun hvis hun kan "frigøre det mentale mønster, som skaber den tilstand, der kaldes kræft",³⁶ kan hun blive helbredt. Derfor går Hay i gang med en proces, der sigter mod at frigøre hendes negative mønstre og sætte hende i stand til at elske sig selv. Hun gennemgår en fysisk og mental udrensningssproces, kræften forsvinder, og hun erfarer, at uhelbredelig sygdom ikke findes. Det, lægerne kalder uhelbredelig sygdom, kan ikke helbredes ad ydre vej, men hvis man går ind i sig selv og ændrer sine tankemønstre er alt muligt.

Hays personlige, levede og kropsliggjorte erfaring er altså det, der giver hendes budskab legitimitet. Hertil kommer imidlertid, at hendes erfaringer ikke kun er gyldige for hende, de er almengyldige: Hay er kanal for noget, der er større end hende selv. Gennem hende kanaliserer den "guddommelige intelligens" den viden, som andre har behov for.³⁷ Gennem sin lidelse har hun erfaret, hvad årsagen til sygdom er, og hvordan vejen til helbredelse ser ud. Derfor kan hun tilsikre læseren et nyt liv, hvis vejen til helbredelse følges. Hendes budskab er ikke teori, det er ikke døde ord, men redskaber der ændrer menneskers liv.

Årsager til sygdom

Udgangspunktet for Hays fortidsfortolkning er, at vi er født perfekte og som spæde ved det og opfører os derefter. Det spæde barn er opfyldt af kærlighed og glæde, af tillid til verden, og har mod til at udtrykke sig selv og sine behov. Denne oprindelige, ubesmittede og vidunderlige tilstand varer imidlertid ikke ved. Opvæksten kaster os ud af Paradis. Af voksne, der er ulykkelige eller bange, fyldt med vrede eller skyldfølelse, lærer vi en masse negative ting om os selv og verden. Det gælder naturligvis først og fremmest i forhold til vore forældre, men også andre voksne, skolen, søskende og andre børn, naboer spiller en stor rolle i den forbindelse. Vi indoptager alt det negative, indarbejder og accepterer det som vore egne tanker og trossystemer og bruger resten af vores liv på at genskabe det følelsesmæssige miljø, vi kender fra vores tidlige barndom. Fortiden determinerer vores nutid og vores fremtid. Ikke bare fordi vi indoptager fortiden i os og lader den forme vore tanker, men også fordi det forholder sig sådan, at "Det, vi sender ud, får vi tilbage".³⁸ Forklaringen på, at det forholder sig sådan, er dobbeltsidig. På den ene side har det at

³⁶ Ibid.

³⁷ Hay 1998, 5.

³⁸ Hay 2006, 17.

gøre med, at vores underbevidsthed accepterer alt, hvad vi vælger at tro om os selv. Bevidstheden og dens tanker, valg og beslutninger former altså i Hays univers det ubevidste liv – ikke omvendt, som det er tilfældet i traditionel psykoanalytisk tænkning. På den anden side hænger det sammen med, at "Universet støtter os fuldt ud i enhver tanke, vi vælger at tænke og tro på".³⁹ Universet accepterer os til samme værdi, som vi giver os selv, siger Hay, og vore liv bliver også derfor en afspejling af vore overbevisninger. Vore tanker former såvel vores underbevidsthed som verdens reaktion på os. Ifølge Hay genspejler vore livserfaringer altså vor tro og tanker om os selv, ikke omvendt. Det er ikke de erfaringer, vi gør os i livet, der former vore tanker, meninger og opfattelser. Det er vore tanker, meninger og opfattelser, der skaber vort liv. Uanset hvad problemet er, så er vore oplevelser blot ydre manifestationer af vore tanker. Det gælder alt, og ikke mindst sygdom.

Hay har fundet ud af, at fire tankemønstre udløser de fleste af kroppens sygdomme. Det drejer sig om kritik, vrede, irritation og skyldfølelse. Kernen i Hays bøger består af en liste over, hvilke korrespondancer der består mellem tankemønstre og kropslige sygdomme. Listen gennemgår alfabetisk ordnet omkring 350 sygdomme og omfatter alt fra astma og fodvorter til kræft og nyresten, og dens korrespondancer bygger angiveligt på Hays erfaringer fra hendes terapeutiske arbejde, der har vist, at astma skyldes frygt for livet, ligesom blindtarmsbetændelse. Blodpropper forårsages af mangel på glæde og nye ideer, dysenteri af angst og intens vrede, mens langvarig irritation, sårthed og hadefuldhed udløser kræft. Vi får åreknuder; "når vi bliver i et job eller et sted, vi hader. Venerne mister deres evne til at formidle glæde",⁴⁰ mens problemer med øjnene – f.eks. behov for briller – er udtryk for, "at der er noget, vi ikke ønsker at se, enten om os selv eller om livet; fortiden, nutiden eller fremtiden".⁴¹ Der er ikke umiddelbart noget system i Hays korrespondancer. Derimod fremgår det, at Hay systematisk fortolker sygdom som fremtrædelsesform for et individuelt mentalt problem, og at hendes behandling alene sigter mod at fjerne den mentale årsag, der ligger til grund for enhver sygdom. De negative tankemønstre har fælles kulturelle træk – den manglende egenkærlighed og anerkendelse af eget værd, som skabes gennem opvækst og opdragelse, er fælles byrde. Men vi vælger og udformer hver især den variant af selvfornægtelse, som er den specifikke individuelle årsag til vores sygdom. Og den er uafhængig af økonomiske, politiske og sociale forhold. Der er ingen epidemier, ingen sociale aspekter af sygdom, ingen arbejdsbetingede lidelser, ingen økonomisk ulighed i sundhed hos Hay. Sygdom er et individuelt fænomen, der manifesterer og udtrykker den enkeltes destruktive tankemønstre.

³⁹ Ibid., 18.

⁴⁰ Hay 2006, 150.

⁴¹ Ibid., 139.

Veje til helbredelse.

Hays fortidsfortolkning lægger således vægten på opvækstens og opdragelsens syndefald, som imidlertid ikke er en irreversibel proces. Vi kan helt og aldeles lægge fortiden bag os og vende tilbage til det spæde barns paradisiske tilstand.

Hvert eneste nutidigt øjeblik rummer kimen til forandring og helbredelse. Alle de oplevelser og erfaringer, vi har gjort os i vores liv, hele vores fortid har taget udgangspunkt i de tanker og ord, som vi hidtil har brugt. Men fortidens magt over nutiden og fremtiden kan brydes. Mønstre af angst, skyld og selvhad nedarves tilsyneladende fra generation til generation og efterlader den ene generation efter den anden som ofre for forfædrenes synder. Indtil nogen vælger at bryde kæden af arvesynd ved at gøre sig til herre over sine tankemønstre i stedet for at fortsætte som slave af dem. Dermed begynder den læreproces, som er en frigørelsesproces, der sætter den enkelte i stand til at bryde med sin egen fortid såvel som tidligere generationers bevidstløse selvundertrykkelse, selvbegrænsning og selvhad.

Fortidsfortolkningen definerer ligesom i de tidlige moderne lægebøger også hos Hay vejen til helbredelse, som består af tre grundlæggende processer eller faser: Først skal enhver modstand mod forandring udryddes, derefter skal de gamle tankemønstre fjernes og til sidst skal nye tankemønstre installeres.

Fundamentet for processen er, at vi forstår, at vores sind er et stykke værktøj, som vi kan lære at bruge på enhver måde, vi måtte ønske. Vores nutid og ikke mindst den nye fremtid består af ændring af fortidens tankemønstre, og de nye tankemønstre indoptager vi bedst og mest effektivt i os gennem daglige øvelser, hvor vi igen og igen gentager de tanker, som vi har brug for at lære. Vi skal starte med at se os selv i spejlet og igen og igen gentage sætningen: "Jeg er villig til at ændre mig". Hvis vi gør det hyppigt vil Den universelle Intelligens besvare vore tanker og ord, og ordene vil få ændringer til at ske. Vore ord påvirker altså en universel kraft, og dermed fremfalder ordene det, de benævner.

Næste skridt er at lokalisere vores modstand mod forandring, så modstanden kan konfronteres. Hver især må vi identificere, hvordan vores specifikke modstand mod den nødvendige forandring ser ud, sådan at vi kan nå et spadestik dybere og få fat om roden til de negative mønstre. Når al ukrudt er ryddet af vejen, og når vi har taget magten over fortiden, så kan sidste fase i helbredelsesprocessen tage sin begyndelse; De nye tankemønstre skal installeres. Vi skal lære at tænke positivt. Alfa og omega er i den forbindelse at lære at elske sig selv, og det kræver intensiv indsats. Samtidig med at vi lærer os at elske os selv, skal vi finde ud af, hvad vi ønsker os af livet – og overbevise os selv om, at vi fortjener det. Bevidstheden skal konstant være optaget af positive bekræftelser. Vi skal se os selv i spejlet igen og igen og sige: "Jeg fortjener at have/eller at være [...] og jeg tager imod det nu".⁴² Eller hver dag

⁴² Ibid., 99.

tage et stykke papir, skrive "Jeg elsker mig selv, derfor...";⁴³ og udfylde det med alt det nye, som man ønsker, og som man skal gøre krav på.

Vi modtager altid alting i fuld overensstemmelse med vore indre overbevisninger om, hvad vi fortjener, og det gælder naturligvis også og ikke mindst kroppen og dens sundhed. Her skal vi alt efter sygdom installere de bekræftelser i os, som modsvarer de negative tanker, som udløste sygdommen. Hays liste over sygdomme indeholder ikke bare angivelse af de negative tankemønstre, som har udløst sygdommen, men angiver også, hvilke positive tankemønstre, der skal erstatte de sygdomsfremkaldende. Stoppet næse, som er udløst af manglende selvværd, skal helbredes via bekræftelsen "Jeg elsker og værdsætter mig selv". En bekræftelse, der også virker mod mavesår, problemer med milten, problemer i kæberne, hududslæt, fodsvamp, ledbetændelse, diskusprolaps og mange andre lidelser, og som indgår i bekæmpelsen af endnu flere, bl.a. kræft. Jeg er tryk, jeg har tillid, jeg er i balance, jeg er perfekt, jeg er fri, jeg er glæde, jeg er velsignet, alt er godt – disse og mange, mange flere positive bekræftelser er vejen til helbredelse for den, der har besluttet sig for at give slip på det fortidige mønster i deres bevidsthed, som har skabt deres sygdom, og som har oparbejdet evnen til at installere nye og sundhedsskabende mentale mønstre i deres bevidsthed. Helbredelse af enhver sygdom er mulig i Hays univers – og ikke nok med det. Det perfekte liv er muligt. Vi kan omprogrammere os selv, sådan at ulykker ikke vil ramme os. Vi kan programmere os selv sådan, at livet vil opfylde ethvert ønske, vi måtte have. Hvis vi elsker os selv, tager universet sig kærligt af os nu og til evig tid.⁴⁴

Opsummering

Ligesom i 15 – 1600-tallets lægebøger er en syndefaldsmyte også kernen i Louise Hays sygdomsfortolkning. Syndefaldsmyten har imidlertid radikalt ændret karakter og er hos Hay en romantisk fortolkning af psykoanalysens forståelse af kulturens byrde, og hvordan den indoptages og indsocialiseres i os af og i de nære relationer. Hos Hay er den selv begrænsning og selvundertrykkelse, som Freud⁴⁵ og den traditionelle psykoanalyse anså for en samfundsmæssig nødvendighed, stadig virksom men helt og aldeles unødvendig. Hay forbinder ikke byrden med hverken kultur eller samfund men fokuserer alene på byrdens individuelle og personlige konsekvenser, sådan som hun ser dem manifesteret ikke mindst i sygdom. Det er i Hays optik fuldt ud muligt at frigøre sig fra kulturens og opdragelsens byrde. Forholdet mellem nutid, fortid og fremtid er dynamisk. Syndefaldet er reversibelt. Mennesket kan komme ind i Paradisets have igen. Midlet er at tage magten over sin fortid. Fortidens syndefulde mønstre og vaner må rykkes op med rode, alt ukrudt må fordries, og jorden gøres klar til nye frø. Når det er sket, kan en kontrolleret men også magisk proces tage sin begyndelse. Gennem disciplin og selvkontrol installerer den

⁴³ Ibid., 109.

⁴⁴ Hay 1998, 54.

⁴⁵ Se Freud 1972.

enkelte systematisk nye tankemønstre i sit ubevidste, samtidig med at en universel intelligens sørger for, at de selvbekræftende remser skaber det, de siger. Når det sker, kan den enkelte vende tilbage til den paradisiske urtid, hvor vi elskede os selv og blev elsket af omgivelserne. Denne tilstand kan dermed folde sig ud som fremtid – en fremtid, der manifesterer den indsigt og den lykke, der er sigtet med vores livs læreproces. Sygdom og lidelse har dermed ligesom alt andet et finalt sigte. Det er erfaringer, vi gør os, fordi vi derigennem kan nå til den indsigt, der i sidste instans kan befri os for kulturens og fortidens byrde.

Undersøgelser viser, at Hays historiebrug ikke er så særlig eller eksotisk, som man måske kunne forestille sig. Rosenzweig og Thalen har i deres undersøgelse af menigmands historiebrug i Amerika⁴⁶ påvist, at den fortid, som amerikanerne interesserer sig for er den nære, personlige og ikke mindst familiære fortid, at amerikanerne betragter livet som en læreproces, og at de bruger fortolkningen af deres fortid til at leve i nutiden og forme deres fremtid ud fra. Kun gennem at fortolke og tage ansvar for deres fortid bliver det muligt at skabe ny fremtid:

Respondents told us the key to taking responsibility for the future lay in deciding to take responsibility for how they had acted in the past. [...] As they tried to take responsibility for the past and chart trajectories for the future, respondents said they began to have a new sense of themselves as agents with the desire and capacity to change pattern they had fallen into...⁴⁷

Eller som en respondent forklarer: "I find usually there is a pattern in the past which when healed allows me to move forward".⁴⁸ En forståelse af relationen mellem fortid og nutid og fremtid, som ligger på linje med den historiebrug, som gennewsyrer Hays forestillingsverden, og som i Hays radikale fortolkning betyder, at det moderne menneske på en gang er determineret af sin fortid og samtidig fuldstændig fleksibelt. Den enkelte indeholder en autentisk og god kerne, som stammer fra før syndefaldet og kulturens undertrykkelse og programmering sætter ind. Hele kulturens og fortidens prægning kan imidlertid fjernes, og den enkelte kan finde tilbage til den kerne, som al lykke og al sundhed udgår fra, og med udgangspunkt heri skabe en lykkelig fremtid.⁴⁹

⁴⁶ Rosenzweig & Thalen, 1998.

⁴⁷ Ibid., 84-85.

⁴⁸ Ibid., 83.

⁴⁹ I Jørgensen 2002, 106-143, analyseres de forestillinger om mennesket og dets væren, som udfolder sig i henholdsvis den senmoderne selvhjælpslitteratur og i de senmoderne behandlingsteorier. Analysen viser, at det er en central forestilling, at der findes en ægte og oprindelig kerne i personligheden, som er fundamentet for forestillingen om, at sandhed og helbredelse kommer indefra, såvel som terapiformernes forestilling om det modsatte, nemlig en fleksibel personlighed, som løbende kan og skal laves om, samt den fælles forestilling om, at livet i vid udstrækning udfolder sig løst fra økonomiske, sociale og politiske kontekster.

Lægerne har ikke noget at byde på i denne selvhelbredelsesproces. Deres sygdomsforståelse kender ikke årsagen til sygdom. De ved ikke, at al sygdom har psykologiske årsager, og derfor retter deres behandling sig heller ikke mod ondets rod men mod biologiske processer og enkeltdele af den menneskelige krop. Den syge har således ingen institutionaliserede autoriteter at støtte sig til. Den enkelte må selv – vejledt og guidet af Hays bøger og øvelser – finde sin egen vej til helbredelse.

Hay tilhører ikke den medicinske elite, hun har ikke studeret ved førende universiteter, hun har ingen akademisk titel. At have helbredt sig selv for kræft gennem sin egen metode er fundamentet for Hays autoritet. Fra den position udfordrer hun nutidens etablerede lægestand og dens teorier, behandlingsformer og selvforståelse.

Hays tekst har lighedspunkter med religiøse tekster, der forkynder en åbenbar sandhed, og derfor ikke har behov for at hente legitimitet udenfor sig selv. Hay er et levende bevis på, at tingene forholder sig, som hun angiver. Teksten er sand, fordi den er erfaret, og den er erfaret, fordi Den guddommelige Intelligens ville, at det skulle ske. At henvise til nogen eller noget ville svække tekstens autoritet.

KONTINUITET OG BRUD I SYGDOMSFORTOLKNINGEN

Når sygdom definerer nutiden sættes en proces i gang, der angår fortolkningen af fortiden forstået som: Hvad er årsagen til sygdom? Denne fortolkning bestemmer den fremtidsrettede ageren, forstået som: Hvad skal der til for at få det bedre eller blive helbredt? Det gælder 1500 – 1600-tallets og det gælder nutidens historiebrug i forbindelse med sygdom. Fælles for fortolkningsprocessen er også, at en syndefaldsmyte udgør den overordnede historiske kontekst, som sygdom indskrives i. Sygdom er således i begge sammenhænge udtryk for synd, men myterne har imidlertid forskellig karakter.

Som udgangspunkt er opfattelsen af, hvad synd er, afgørende forskellig. I 15 – 1600-tallet forankres sygdomsfortolkningen i Det gamle Testaments syndefaldsmyte og i den institutionaliserede og autoriserede fortolkning af denne myte og dens relation til sygdom, som gennem århundreder har været den gængse i kristen dogmatik. Den synd, der skaber fundamentet for sygdom, er egenkærlighed og den umådeholdne og ubalancerede stræben efter tilfredsstillelse af egne behov, som følger heraf. Denne synd er almenmenneskelig og kollektiv. Louise Hay taler ikke om synd og slet ikke i traditionel religiøs forstand, hvor synd betegner det forhold, at mennesket overtræder en lov eller et bud givet af Gud. Der er i Hays univers ingen Gud, der har givet en lov eller et påbud, som mennesket synder ved at overtræde. Hun henter ikke legitimitet i en kanoniseret tekst eller dennes institutionaliserede og autoriserede fortolkning, men i egen erfaring. Den universelle intelligens har ladet hende erfare, at den psykologiske forklaring på sygdom er mangel på egenkærlighed. Man skal elske sig selv, og er man ikke i stand til det i tilstrækkelig grad, bliver man syg. Man synder ikke mod Gud eller Næsten, men mod en psykologisk lovmæssighed. Man bliver ikke straffet af Gud eller Næsten, men straffer sig selv.

Individets destruktive tankemønster bærer så at sige straffen i sig selv og manifesterer sig i sygdom. I denne forstand kan man tale om, at synd er årsag til sygdom hos Louise Hay såvel som i lægebøgerne, men syndens indhold har skiftet karakter. I lægebøgerne er egenkærlighed, mangel på lydighed og mangel på selvundertrykkelse syndens kerne, mens det hos Hay er præcis det modsatte. Her er manglende egenkærlighed og manglende selvudfoldelse ondets rod. I begge tilfælde er sygdom imidlertid metafor først for en åndelig siden for en psykologisk tilstand. Den moderne psykologisering af sygdom har i vid udstrækning karakter af sublimeret spiritualitet eller åndelighed, og er "a secular, ostensibly scientific way of affirming the primacy of "spirit" over matter", som Susan Sontag har formuleret det.⁵⁰

Vejen til helbredelse kræver såvel i tidlig moderne tid som i nutidens selvhjælpslitteratur, at fortidens synd skal identificeres, før den kan udryddes. I begge tilfælde er mentale forhold den ultimative årsag til sygdom, og derfor er introspektion og mental disciplinering første skridt på vejen til helbredelse. Processen beskrives både i lægebøgerne og hos Hay med den samme metaforik, som kendes fra kristenhedens mest udbredte opbyggelsesskrifter. Fortidens syndefulde mønstre og vaner må erkendes, de må rykkes op med rode, alt ukrudt må fordrives, og jorden gøres klar til nye frø.⁵¹ I de tidlige moderne lægebøger tilbyder kirken rum for og dens præsteskab vejledning i forbindelse med syndsbeholdelse, anger og eventuel bod. Hos Hay må den enkelte på egen hånd tage magten over sin fortid.

Hvorvidt og i hvilken udstrækning det er menneskeligt muligt at gøre op med synden og forvandle sig til et menneske, der lever i overensstemmelse med Guds bud eller Den universelle Intelligens' lovmæssigheder, ser 15 – 1600-tallets og nutidens selvhjælpslitteratur forskelligt på. Som vist indskrives sygdom hos Hay i en romantisk fortolkning af den psykoanalytiske syndefaldsmyte, der ligesom i den kristne eskatologi beskriver vandringen fra Paradis via syndefald og jordelivets trængsler til Det himmelske Jerusalem. Forskellen er imidlertid, at Det himmelske Jerusalem – ligesom f.eks. i den kommunistiske eskatologi – hos Hay kan realiseres på jorden. Det moderne menneske kan i Hays optik fuldt og helt frigøre sig fra alle fortidige og alle kollektive bindinger gennem intensiv bearbejdning af sin nære personlige fortid. Man kan ved egen hjælp ryste synden af sig én gang for alle og med disciplineret viljesmæssig indsats afholde sig fra synden og forme sit liv og sin fremtid, så den bringer lykke i enhver henseende – herunder også helbredelse fra sygdom.

Samme optimisme findes ikke i den tidlige moderne fortolkning af syndefaldsmyten. Her er syndefaldet irreversibelt. Det tidlige moderne menneske er omfattet af en arvesynd, der knytter sig til selve det at være menneske. En synd, der binder i almen og evig menneskelig svaghed, som man livet igennem kan kæmpe mod – med kirkens hjælp – men som man aldrig vil kunne frigøre sig fra. Man kan stræ-

⁵⁰ Sontag 1977, 55-56.

⁵¹ Kruse 1995.

be, men vil aldrig nå frem. Forventningerne til, hvad mennesket kan udrette med sig selv på egen hånd, er mindre. Det tidlige moderne menneske kan i lægebøgenes optik aldrig frigøre sig fra synden, og det har behov for præsteskabets vejledning i sin daglige og livslange stræben. Og ligeså lidt som det tidlige moderne menneske forventes at kunne frigøre sig helt fra synd, ligeså lidt forventes det alene at kunne helbrede sig selv. Efter med præsteskabets hjælp at have gjort det mentale forarbejde er det den guddommeligt indstiftede lægestand og de helliggjorte urter, der skal bringe den syge til bedring eller helbredelse. Det tidlige moderne menneske har ikke så megen magt over krop og sjæl, over fortid og fremtid, som det moderne menneske har i Hays optik.

Forskellene er mange i det tydningsunivers, som sygdom indsættes i i tidlige moderne og nutidige selvhjælpslitteratur, men samtidig er der også kontinuitet i metaforerne. Syndefaldsmyter udgør den ordensskabende ramme for fortidsfortolkningen og fremtidsrettetheden, og forestillingerne om synd som årsag til sygdom og sygdom som straf for synd synes ligeså sejlivede i selvhjælpslitteraturen som forestillingerne om selvkontrol og disciplin som vej til helbredelse. Forestillingerne indgår tilsyneladende kontinuerligt i livsdyningen i forbindelse med sygdom, uanset om vi befinder os i nutiden og eller i 1500-tallet, og de synes at have rødder så langt tilbage, som vi overhovedet har viden om, hvad mennesker har forestillet sig om årsager til sygdom og veje til helbredelse.

Siden tidernes morgen har mennesker indskrevet sygdom i en stor meningsgivende og ordensskabende fortælling. Den vigtigste historie har altid handlet om kampen mellem Det Gode og Det Onde, og om hvordan menneskeheden og det enkelte menneskes liv indgår i denne historiske kamp. Efter guderne udkonkurrerede de dæmoner, som i de primitive samfund blev opfattet som årsag til sygdom, overtog guderne i stadig stigende grad rollen som den straffende instans, der påførte menneskene sygdom. Menneskene overtrådte Loven og lovovertrædelsen eller manglen på respekt for den guddommelige vilje førte til straf i form af sygdom. Sådan kender vi det fra babylonerne og egypterne, fra grækerne og romerne, og sådan kender vi det fra den kristne tradition. Hos Louise Hay er Gud og hans lov erstattet af Den universelle Intelligens og dennes psykologiske lovmæssighed, Guds straf er erstattet af selvstraf, men sygdom er stadig udtryk for synd og helbredelse knyttet til disciplineret underkastelse under loven.

LITTERATUR

- Bartscher, Hans Christensen 1596/2002, *En liden Bog om alle hande Siugdum*. Schleszwig: Niclaus Wegener/Højbjerg: Forlaget Wormianum.
- Beynon, Elias 1677, *Den barmhjertige Samaritan eller broderlig-Kjerlighed Raad for allehaande legemlige Siugdumme*. København.
- Freud, Sigmund 1972, *Kulturens byrde*, København: Hans Reitzel.
- Gotfredsen, Edvard 1973, *Medicinens Historie*. København: Nyt Nordisk Forlag.

- Görman, Ulf 1977, *A Good God? – A Logical and Semantical Analysis of the Problem of Evil*. Lund: Verbum.
- Hay, Louise 1998, *Sund i Sind – Sund i Krop*. København: Strubes Forlag.
- Hay, Louise 2003, *Helbred Dit Liv*. København: Wibolts Forlag.
- Ingerslev, Johan Vilhelm 1873, *Danmarks Læger og Lægevæsen fra de ældste Tider til Aar 1800*, I-II. København: E. Jespersen/ Otto Schwartz' Efterfølger.
- Jensen, Bernard Eric 2003, *Historie – livsverden og fag*. København: Gyldendal.
- Jørgensen, Carsten Rene 2002, "Find dig selv. Realiser dig selv. Konstruer dig selv", *Psyke og Logos*, 23.
- Kruse, Tove 1995, "Være Gud lig eller undgå synd", i: Arvidsson, Jensen og Kruse (red.) 1995: *Magt og Mentalitet*. Roskilde: Roskilde Universitets forlag, 111-135.
- Kruse, Tove 1995, "Det indrestyrede menneske" i: Arvidsson, Jensen og Kruse (red.) 1995: *Magt og Mentalitet*. Roskilde: Roskilde Universitets forlag, 135-161.
- Kruse, Tove 2009, "Sygdomsfortolkning og historiebrug. Et patientperspektiv på årsager til sygdom og veje til helbredelse", *Bibliotek for Læger*, vol. 201, nr. 4, 432-458.
- Mansa, Frederik Vilhelm 1873, *Bidrag til Folkesygdommenes og Sundhedspleiens Historie i Danmark fra de ældste Tider til Begyndelsen af det attende Aarhundrede*. København: Gyldendal.
- Pedersen, Christiern 1533, *En nøttelig Legebog Faar Fattige och Rige Vnge och Gamle*. Malmø.
- Pedersen, Christiern 1534, *Om Vrtevand Till Ath Lege alle honde Sotter oc Siugdomme*. Malmø.
- Porter, Roy 2003, *Medicinens historie*. København: Rosinante.
- Rosenzweig, Roy & Thalen, David 1998, *The Presence of the Past. Popular Uses of History in American Life*. New York: Columbia University Press.
- Scribner, Robert W. 1993, "The Reformation, Popular Magic, and the 'Disenchantment of the World'", *Journal of Interdisciplinary History*, vol 23, no.3, 475-494.
- Smith, Henrik 1577, *Lægebog indeholdendis; I-VI*. København.
- Sontag, Susan 1977, *Illness as Metaphor*. New York: Farrer, Straus and Giroux.
- Aalborg, Niels Michelsen 1633, *Medicin eller Lægebog vdi fem små bøger*. København.

TOVE KRUSE,
PH.D., LEKTOR,
INSTITUT FOR KULTUR OG IDENTITET
ROSKILDE UNIVERSITET

ABSTRACT

Artiklen undersøger den meningsskabende og handlingsorienterede historiebrug, som tidlig moderne og nutidig selvhjælpslitteratur tilbyder til fortolkning af sygdom. Artiklen viser, hvordan fortidsfortolkningen – der angår årsagen til sygdom – bruges til at håndtere nutidens sygdom og udstikke retningen for, hvad skal der til for fremadrettet at få det bedre eller blive helbredt. To forskellige syndefaldsmyter – en tidlig moderne, der er religiøst og kollektivt funderet og en nutidig, der er individuelt og psykologisk funderet – udgør den overordnede ramme for sygdomsfortolkningen. Forestillingerne om synd som årsag til sygdom og sygdom som straf for synd viser sig at være ligeså sejlivede i selvhjælpslitteraturen som forestillingerne om selvkontrol og disciplin som vej til helbredelse.